

นิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับมิติการตีความทางวัฒนธรรม
นิเวศวิทยาวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี*
FOLKTALES RELATED TO DIMENSIONS OF INTERPRETATION OF
CULTURE, CULTURAL ECOLOGY, AND ARCHEOLOGICAL SITES

ธีติมา พนมเสริฐ

Teetima Panomsert

อัฉรา ภาณุรัตน์

Achara Phanurat

จงกิจ วงษ์พนิจ

Jongkit Wongpinit

ทองอินทร์ ไหวดี

Thongin Waidee

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Surindra Rajabhat University

E-mail: earthonthejet@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา นิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับมิติการตีความทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวน 50 คน ผู้วิจัยลงภาคสนามเก็บข้อมูลในชุมชนรอบๆ แหล่งโบราณคดี ระหว่างมกราคม 2018 - กุมภาพันธ์ 2019 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้ตารางวิเคราะห์เนื้อหาแบบสามเสา คือ สอบทานและสังเคราะห์บทสัมภาษณ์ทำเป็นข้อความที่มีความหมายแฝงเชิงค่านิยมและจารีต 50 ประเด็น และเน้นการพรรณนาเชิงลึก โดยคัดกรองได้นิทานพื้นบ้าน 15 เรื่อง ผู้วิจัยนำผลข้อความสัมภาษณ์ตามตารางวิเคราะห์เนื้อหา มาสร้างเป็นแบบสอบถาม 50 ข้อแบบลิเคิร์ต แล้วทำการสำรวจคนไทยจำนวน 500 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ โดยใช้วิธีการสกัดองค์ประกอบแล้วพิจารณา ค่าไอเกน โดยการหมุนแกนด้วยวิธีออร์โธกอนอล แบบแวนแมกซ์ แล้วตั้งชื่อองค์ประกอบ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบมีค่าไอเกนมากกว่า 1 มีทั้งหมด 4 องค์ประกอบ: 1) 15 นิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีในพุทธศาสนสถาน 2) ภาษาของนิทานพื้นบ้านเป็นกุญแจ

* Received 15 June 2022; Revised 25 June 2022; Accepted 28 June 2022

สำคัญการเผยแผ่พุทธศาสนาและสร้างพุทธศาสนิกชนที่ดี 3) นิทานพื้นบ้านสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม 4) นิทานพื้นบ้านและคติชนวิทยาสัมพันธ์กับการตีความทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า นิทานพื้นบ้านทั้ง 15 เรื่องเป็นนิทานร่วมสมัย ร่วมนิเวศวิทยาวัฒนธรรม สะท้อนคติชนวิทยาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความสัมพันธ์กับมิติการตีความทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แหล่งโบราณคดี และภาษาของนิทานพื้นบ้านเป็นกุญแจสำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนา

คำสำคัญ: นิทานพื้นบ้าน, นิเวศวิทยาวัฒนธรรม, แหล่งโบราณคดี

Abstract

The objectives of this research article were to study folktales related to dimensions of interpretation of culture, cultural ecology, and archaeological sites. The method of study is a mixed method. For qualitative research, the researcher is a tool who collected data through in-depth interviews and participant observations. There were 50 key informants. Researcher collected information in communities around the archaeological sites between January 2018 - February 2019. Qualitative Data Analysis involved a Triangular Content Analysis Table to review and synthesize 50 interviews with connotation of values and traditions, written with the Thick Description technique. There were 15 folktales found after the process. The researcher used the interview text to create a 50-item questionnaire and then conducted a survey of 500 Thai people. For quantitative data analysis, Factor Analysis technique was used to extract variables and then determined the Eigen value by rotating the axis with Orthogonal Rotation (Varimax). Then, each factor was given name to. There are 4 factors that had Eigen Value greater than 1: 1) 15 Folktales related to Buddhist archaeological sites 2) Folktale language is the key to propagating Buddhism and forming good Buddhists 3) Folktales are related to cultural ecology 4) Folktales and folklore are related to cultural interpretations. The result showed that all 15 folktales are contemporary tales which share the cultural ecology in Southeast Asia and reflect the folklore of Southeast Asia. These 15 folktales are related to cultural interpretation, cultural ecology, and archaeological sites. The language of folktales is the key to spreading Buddhism.

Keywords: Folktales, Cultural Ecology, Archaeological Site

บทนำ

ความหมายของนิทานพื้นบ้านโดยตีความทางวัฒนธรรมนั้นมีความว่า นิทานเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เพื่อความสนุกสนานเบิกบานใจ คลายเครียด และเพื่อเสริมศรัทธาในศาสนา ถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยมของคนรุ่นเก่า ให้สาระประเพณีในอดีต เพื่อความคงอยู่ของวัฒนธรรม (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2516) อีกทั้ง นิทานพื้นบ้านสามารถถูกถ่ายทอดและนำเสนอด้วยสื่อสิ่งพิมพ์หรือสำนวนลายลักษณ์ (Literary Tradition) เพื่อให้พ่อแม่และผู้ปกครองมีบทบาทถ่ายทอดแก่เด็ก ๆ อันสามารถแทรกหลักธรรมศาสนาให้มีอิทธิพลจนเกิดปรากฏการณ์การเล่าเรื่องราวหรือนิทานสู่กันฟังทางมุขปาฐะ และแทรกสาระของชาดกลงในนิทานเพื่อบ่มเพาะความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา เด็ก ๆ จะได้ไม่ประมาทและตั้งใจประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี โดยแทรกเรื่องราวหรือบทบาทตัวละครในเรื่องให้เป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ทำให้ศิลปะการใช้ภาษาในตำนานหรือนิยายปรัมปรามีความหมายเจือปนและคงอยู่ร่วมกับกลยุทธ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนา (พิพัฒน์ ประเสริฐสังข์, 2557) ดังรูปธรรมในงานบุญประเพณี 12 เดือน (ฮิตสิบสอง) ในภาคอีสานของไทยและในสปป.ลาว (Thompson, S., 1977) และแทรกนิทานหรือตำนานเพื่อแปลงการเทศนาจากภาษาธรรมเป็นภาษาคนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงจริยธรรมและศีลธรรม การคงอยู่ของนิทานพื้นบ้านจึงเป็นกุญแจเผยแผ่ศาสนาและทำให้คนเข้าถึงการพัฒนาแบบยั่งยืน (อนุกุล ต้นสุพล, 2016)

นิทานเรื่องเดียวกันอาจแยกออกเป็นหลายสำนวนขึ้นอยู่กับคติความเชื่อหรือมีการสร้างสรรค์เพิ่มเติม คำว่า “ชาดก” หรือ Birth story of Buddha (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2599) นั้นเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน ๆ ซึ่งก็คือพระจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์ โดยแทรกเรื่องราวหรือบทบาทตัวละครในเรื่องให้เป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์และจากหลายแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภูเขาและแม่น้ำมีนัยสำคัญในการแบ่งเขตประเทศหรือการปกครอง ตัวละครเอกตายแล้วกลายเป็นแม่น้ำและภูเขาเช่น พระรถเมรีหรือนางสิบสองที่เป็นนิทานในประเทศเพื่อนบ้านของไทยโดยเฉพาะในประเทศกัมพูชา สปป.ลาวและเมียนมา พระรถเมรีเป็นบรรพชนของกลุ่มชาวลาวกล่าวถึงนางเมรีหรือกัณรี พระรถหรือพระพุทธเสน และเป็นนิทานที่แพร่หลายทั้งชาวบ้านและชาวดัต (อภิรักษ์กุล เกษมผลกุล, 2559) โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ ได้พูดถึงต้นกำเนิดของพระรถ-เมรีว่า “พระรถ นางเมรี เป็นภาคต้นของนิทานบรรพชนลาวและกัมพู (ขมุ) ส่วนภาคปลายคือ พระสุธน นางมโนห์รา แพร่หลายบริเวณลุ่มน้ำโขง” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2564) ในไทเงินใช้ชื่อจันทโสภา 12 นางพี่น้อง ไทใหญ่ใช้ชื่อหมากดา 12 นาง นัยนดา 12 นาง ไทยวนไทลื้อ ลาวและอีสานใช้ชื่อนางสิบสอง (ศิราพร ณ ถกลาง, 2548) นับว่าเป็นวัฒนธรรมร่วมกันในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อีกทั้งมีสถานที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับนิทานในลักษณะตำนานเมือง อธิบายภูมิสถานที่มีความจำแนก เช่น ภูท้าว (เกิดจากร่างท้าวรถเสน) ภูนาง

(เกิดจากร่างนางกักริ) ที่เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เขาพนมกักริ (เกิดจากร่างนางกักริ) ประเทศกัมพูชา ถ้ำนางสิบสองที่พนมสนิม จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย ถ้ำนางสิบสองที่เมืองนาย รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (รัตนพล ชื่นคำ และคณะ, 2560) ทำให้เห็นลักษณะร่วมของนิทานและการถ่ายทอดเกิดการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมอันจะช่วยตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อีกด้วย อันจะก่อให้เกิดคุณค่าด้านมิติเศรษฐกิจต่อไป (อรัญญา แสนสระ และนันทญา มหาจันทร์, 2561)

จากการศึกษาวิจัยในดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia) ที่ประกอบไปด้วยประเทศและกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและร่ำรวยในทางวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อ และการพัฒนาทางสังคม มีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม อุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ ผู้วิจัยพบว่านิทานพื้นบ้านของชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการสะท้อนวิวัฒนาการศาสนา-ผี-พราหมณ์-พุทธโดยมีนัยสำคัญเรื่องภพและชาติ และในบางที่ต้องล่มสลายเพราะความกลัวไสยศาสตร์และหันไปนับถือศาสนาคริสต์หรืออิสลาม แต่ก็ยังคงรักษาตัวละครนิทานเดิมไว้แต่ปรุงแต่งให้เหมาะสมกับศาสนาใหม่ และใช้ระบบภูมินิเวศแต่ละประเทศมาเป็นฉากและตัวละครนิทานพื้นบ้าน เช่น ฉากป่าดงดิบ ป่าหิมพานต์ ภูเขานางนอน และเขาไกรลาส โดยผู้เล่ามีเจตนาสอนเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของป่า ส่วนลำน้ำแม่โขงที่เป็นลำน้ำนานาชาติก็กลายเป็นนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเช่น ในนิทานเช่นเรื่องนางสิบสอง พระทอง-นางนาค ฯลฯ

ปัจจุบัน นิทานพื้นบ้านหรือส่วนประกอบอื่น ๆ ของคติชนวิทยา กำลังถูกทำลายด้วยสื่อต่างๆ และสังคมดิจิทัล เพราะยุคแห่งสังคมดังกล่าวเป็นสังคมที่เน้นความรวดเร็วของข้อมูลและความรู้ ฉะนั้นการเล่านิทานหรือการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของนิทานพื้นบ้านจึงถูกมองข้ามและกำลังจะล่มสลาย หากนิทานพื้นบ้านและส่วนประกอบอื่นๆ ในคติชนวิทยาล่มสลายไป จึงน่าเชื่อว่าศาสนาที่เกี่ยวข้องพันหรือสัมพันธ์กับคติชนหรือนิทานพื้นบ้านนั้น ๆ ก็ต้องล่มสลายไปด้วย ผู้คนในแต่ละประเทศก็แปลกแยกออกจากกันและอาจเป็นศัตรูกัน เพราะไม่มีนิทานพื้นบ้านหรือคติชนวิทยาเป็นแกนหลักแห่งการดำเนินชีวิตและแกนรูปธรรมของศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษานิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับมิติการตีความทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยา วัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โดยวิธีพรรณนาเชิงลึกและวิเคราะห์องค์ประกอบ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมวิธีคือ

1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยเป็นเครื่องมือ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ คนไทย 35 คน คนลาว 5 คน คนกัมพูชา 3 คน คนเวียดนามใต้

2 คน คนอินโดนีเซีย 3 คน และคนอินเดีย 2 คน ทั้งนี้ผู้วิจัยลงภาคสนามไปฝังตัวในชุมชนรอบ ๆ บริเวณแหล่งโบราณคดี (ได้แก่ หลวงพะบาง สปป.ลาว, นครวัดนครธม กัมพูชา, บุโรพุทโธ อินโดนีเซีย, และวัดมหาธาตุฐานสุทราวาส มณฑลยูนนาน ประเทศจีน, และปราสาทบ้านพลวง จ.สุรินทร์ ประเทศไทย) ระหว่าง เดือนมกราคม 2018 - กุมภาพันธ์ 2019

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้ตารางวิเคราะห์เนื้อหาแบบสามเสา คือ สอบทานและสังเคราะห์บทสัมภาษณ์เป็นข้อความที่มีความหมายแฝงเชิงค่านิยมและจารีต ในมิติของเวลา (Time) สถานที่ (Place) บุคคล (Person) อย่างสมเหตุสมผล 50 ประเด็น และเน้นการพรรณนาเชิงลึก (Thick Description) ตามแนวทางคลิฟฟอร์ด เกียร์ช โดยคัดกรองได้ นิทานพื้นบ้าน 15 เรื่อง ได้แก่ 1) พระสุธน-มโนห์รา 2) พระรถ-เมรี 3) นางสิบสอง 4) จำปาสีตัน 5) นางผมหอม 6) พระทอง-นางนาค 7) ผาแดง-นางไอ่ 8) ท้าวบาเจียง - นางมะโรง 9) ผีตาแฮก 10) ความกตัญญู: อ้ายบุญทั้ง 11) กาฬเกษ 12) แม่หมากำ 13) ปู่เยอ - ย่าเยอ 14) บัณฑิต-เนียงเขมา 15) สุวรรณสาม

1.2 การวิจัยเชิงปริมาณ แนววิเคราะห์องค์ประกอบ กล่าวคือ ผู้วิจัยนำผล ข้อความสัมภาษณ์ในข้อมูลเชิงคุณภาพตามตารางวิเคราะห์เนื้อหาสร้างเป็นแบบสอบถาม 50 ข้อแนวลีเคอร์ทแล้วทำการสำรวจคนไทยจำนวน 500 คน

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ โดยใช้วิธีการสกัดตัวแปรเพื่อให้ค่าตัวแปรมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งที่ชัดเจนมากขึ้น เมื่อสกัดองค์ประกอบได้แล้วก็จัดตัวแปรแต่ละตัวว่าควรอยู่องค์ประกอบใด โดยการหมุนแกน ด้วยวิธีออร์โธกอนอล (Orthogonal Rotation) แบบวาริแมกซ์ (Varimax) ผลการหมุนแกนได้ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) อันเป็นค่าที่ใช้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่ควรเกาะกลุ่มเป็นองค์ประกอบเดียวกัน และทำให้แต่ละตัวแปรแยกเป็นอิสระต่อกัน ซึ่งได้ 4 องค์ประกอบ

2. ขอบเขตการวิจัย

2.1 แหล่งโบราณคดีที่มีสัญลักษณ์เป็นประติมากรรมและจำหลักนิทานพื้นบ้าน ได้แก่ วัดมหาธาตุฐานสุทราวาส (มณฑลยูนนาน ประเทศจีน: พระสุธน-มโนห์รา), หลวงพะบาง (ปู่เยอย่าเยอ), นครวัดนครธม (นาง12), ปราสาทบ้านพลวง (จ.สุรินทร์ ประเทศไทย), บุโรพุทโธ (พระสุธน-มโนห์รา)

2.2 กลุ่มตัวอย่างของข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนทั่วไป 500 คน ในจังหวัดสุรินทร์

2.3 การตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ใช้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบรายข้อที่มีค่าน้ำหนักตั้งแต่ 0.500 ขึ้นไป เป็นข้อกระทงคำถามมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) กับปราชญ์ท้องถิ่น 50 คน ทำให้คัดสรรสถานที่และเนื้อหาสาระ ดังนี้

1.1 แหล่งโบราณคดีที่มีประติมากรรมและภาพจำหลักของนิทานพื้นบ้าน ดังนี้

1.1.1 วัดมหाराชฐานสุทราวาส นิทานพื้นบ้านเรื่อง พระสุธน-มโนห์รา ถูกจัดทำเป็นละครพูดชื่อเรื่อง “เมืองพาราณสี” เมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา ประเทศจีน

ภาพที่ 1 ศิลปะรูปนกยูงที่ถือว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวไทลื้อที่วัดมหाराชฐานสุทราวาส

1.1.2 เมืองหลวงพะบาง นิทานพื้นบ้านเรื่องปู่เยอ-ย่าเยอถูกจัดเป็นการเล่าเรื่องราวในขบวนแห่ที่อสังการและประพรมน้ำมนต์คนทั่วไปอย่างกว้างขวาง

ภาพที่ 2 (ซ้าย) ตุ๊กตาปู่เยอ-ย่าเยอและสิงห์ (ขวา) เจดีย์ปู่เยอ-ย่าเยอ วัดอาฮาม หลวงพะบาง สปป.ลาว

1.1.3 นครวัดนครธมและพนมกระวาน นิทานพื้นบ้านเรื่องนางสิบสอง และพระรถ-เมรีโดยการสร้างเป็นศาสนสถาน อาทิเรื่องนางสิบสองถูกสร้างเป็นปราสาทศาสนสถาน 12 หลัง

ภาพที่ 3 ปราสาทขั้วปรีตหรือปราสาทนางสิบสอง แหล่งโบราณคดีนครธม เมืองเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา

1.1.4 ปราสาทบ้านพลวง (จ.สุรินทร์ ประเทศไทย) นิทานพื้นบ้านเรื่องนางผมหมอม มีการแสดงละครประกอบแสงสีเสียง ทำให้คติชนวิทยาในสุรินทร์กลายเป็นค่านิยมชุมชน

ภาพที่ 4 ปราสาทบ้านพลวง

1.1.5 ศาสนสถานบุโรพุทโธ เกาะยอร์กจากรัตนา ประเทศอินโดนีเซีย นิทานพื้นบ้านเป็นภาพจำหลักเรื่องพระสุธน-มโนห์รา

ภาพที่ 4 ภาพจำหลักเรื่องพระสุธน-มโนห์ราที่บุโรพุทโธ หมู่เกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย

นิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีนั้น เรื่องพระสุธน-มโนห์ราเป็นที่นิยมมาก รองลงมา ได้แก่ ปู่เยอ-ย่าเยอ นางผมหอม และนางสิบสอง ตามลำดับ เพราะให้หลักธรรมมากมายหลายข้อธรรม ปรากฏคติชนวิทยาทั้งการร้ายรำ (กินรีเล่นน้ำ, มโนห์ราบูชายัญ) ละครพูด ละครแสงสีเสียง และภาพจำหลักในศาสนสถานต่าง ๆ เช่น รูปนกกยงทองห้วยช้างที่วัดมหาราษฎฐานสุทธาวาส (จีน) ส่วนเมืองหลวงพะบางที่ประติมากรรมเจดีย์ปู่เยอ-ย่าเยอ (ลาว) นครวัดนครธม ประติมากรรมปราสาท 12 องค์ (ปราสาทชวปรีต) แท่นนางสิบสอง (กัมพูชา) ปราสาทบ้านพลวง (ไทย) มีจำหลักหน้าบันของปราสาทเป็นรูปช้างเอราวัณ ตามคติชนเรื่องนางผมหอม และศาสนสถานบุโรพุทโธ มีจำหลักในเรื่องราวพระสุธน-มโนห์รา ฯลฯ

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของนิทานพื้นบ้าน มีทั้งหมด 4 องค์ประกอบ ดังนี้
องค์ประกอบที่ 1 สืบห่านิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีในพุทธศาสนสถาน
องค์ประกอบที่ 2 ภาษาของนิทานพื้นบ้านเป็นกุญแจสำคัญการเผยแผ่พุทธศาสนาและสร้างพุทธศาสนิกชนที่ดี

องค์ประกอบที่ 3 นิทานพื้นบ้านสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่ 4 นิทานพื้นบ้านและคติชนวิทยาสัมพันธ์กับการตีความทางวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่ 1 สืบห่านิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีในพุทธศาสนสถาน

ข้อ	รายละเอียดข้อกระทงคำถาม	น้ำหนัก
47	บุญบังไฟ เป็นประเพณีที่คงอยู่คู่กับนิทานพื้นบ้านเรื่อง พญาคนคาก และผาแดง นางไอ่ ซึ่งจังหวัดยโสธรเล่าเรื่องด้วยริ้วขบวนแห่บังไฟ	.654
26	“ช้าง”มีความสำคัญในนิทานพื้นบ้าน ตามพระไตรปิฎกที่เปรียบเทียบข้อธรรมกับรอยเท้าช้าง และการปฏิบัติธรรมะที่เปรียบกับตัวช้าง	.636
67	นิทานเรื่องท้าวคันธนามและนางผมหอม มีอิทธิพลทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม จนกลายเป็นชื่อบ้านนามเมืองของคนไทยอีสานและสปป.ลาว	.622
27	ในนิทานพื้นบ้านพระสุธน-มโนห์ราสะท้อนลัทธิผี-สัตว์เพราะมีบูชายันต์ขณะปู่เยอ-ย่าเยอให้	.601
43	ความสำคัญเรื่องควายก็สะท้อนลัทธิเต๋าและพุทธมหายาน “จิต” แห่งการหยั่งรู้ สามารถฝึกฝนได้ด้วยภพของฉานสมาบัติ ซึ่งข้อธรรมเหล่านี้ถูกแทรกลงไว้ในนิทานพื้นบ้านหลายเรื่อง อาทิ พระสุธน-มโนห์รา ฯลฯ	.582

ข้อ	รายละเอียดข้อกระทงคำถาม	น้ำหนัก
48	นิเวศวิทยาวัฒนธรรมบุญบังไฟ นอกจากเสนอด้วยนิทานแล้วยังใช้เทคโนโลยีสไลด์ค้นคว้า ทำให้เมฆหมอกโปรยน้ำฝนได้จริงและคงอยู่คู่ชุมชนเกษตร	.581
4	ประเพณีแสดงต้นสาเกบูชาศาลองค์ของไทแสนครพนมและชนชาติเวียตนาม ใช้ชีวิตประวัติ และปรัชญาของวีรบุรุษโฮจิมินห์แทนนิทานพื้นบ้านเพื่อสร้างคติชนชาติถึงในไทย	.580
53	พระสงฆ์พูดภาษาไทย-ลาว หลายรูปสามารถสร้างความวิจิตรของภาษาถิ่นด้วยการเทศน์แหล่ ที่นิยมมากคือเรื่องพระคุณแม่ ฉะนั้นนิทานหลายเรื่องจึงสมมุติให้แม่หรือลูกเป็นสุนัขเพื่อทดสอบความกตัญญู	.562
57	วิวัฒนาการโลกมนุษย์ยุคเครื่องปั้นดินเผาหรือยุคเพอร์มิกเป็นใหญ่ก่อน 4,000 ปีมีปรากฏในเรื่องนางสิบสอง พระรถเมรี อ้าย 7 หวด 7 ไท ฯลฯและพิธีกรรมการทรงเจ้าทุกกลุ่มชาติพันธุ์ช่วยอนุรักษ์ให้นิทานคงอยู่	.557
10	เมื่อปรัชญาและวีรบุรุษโฮจิมินห์มีผลปรากฏเป็นพุทธมหายาน/นิทานพื้นบ้านหลายเรื่องถูกสืบทอดต่อเนื่องตามบุญประเพณี12เดือนและนิเวศวิทยาแม่น้ำโขง	.548
63	นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในนิทานพื้นบ้านและประเพณี 12 เดือนของไทยอีสาน/ลาว มีอิทธิพลให้คนที่นับถือศาสนาอื่น ต้องเข้าร่วมพิธีกรรมบางอย่างของพุทธศาสนา	.546
68	นิทานพื้นบ้านหลายเรื่องสะท้อนสัญลักษณ์ “น้ำเต้าปูง” อันเป็นแหล่งกำเนิดของกลุ่มชน 5 เผ่าในอุษาคเนย์ที่อธิบายเกี่ยวกับ “เทพอุ้มสม” หรือการเกิดบุตรธิดาที่ไม่มีพ่อ	.540
37	นิทานพื้นบ้านเรื่อง “ผีตาแฮก” เชื่อมโยงกับการรักษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมอาทิ ประเพณีแรกนาขวัญ การขอฝน หุ่นไล่กา ฯลฯ	.530
15	นิทานพื้นบ้านถูกอนุรักษ์คงอยู่ในประเทศที่ปกครองด้วยกษัตริย์เพราะเป็นผู้สืบทอดพุทธศาสนาและเชี่ยวชาญวิชาจับช้างม้าและออกศึกด้วยความสามารถ	.510

ค่าไอเกนแสดงความสำคัญของตัวแปรหลายตัวในองค์ประกอบนี้ ซึ่งแทนนิทานพื้นบ้านดังนี้ 1) พระสุธน-มโนห์รา 2) พระรถ-เมรี 3) นางสิบสอง 4) จำปาสีตัน 5) นางผมหมอม 6) ผาแดง-นางไอ่ 7) ท้าวบาเจียง-นางมะโรง 8) ผีตาแฮก 9) ความกตัญญู: อ้ายบุญทั้ง 10) กาฬเกษ 11) แม่หมาดำ มีค่าไอเกนเท่ากับ 0.601, 0.557, 0.557, 0.540, 0.622, 0.654, 0.510, 0.700, 0.540, 0.540 และ 0.562 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาค่าไอเกนในทุกข้อคำถาม (ตัวแปร) ในองค์ประกอบนี้ พบว่านิทานพระสุธน-มโนห์ราถูกนำไปเป็นสถานะของคติชนวิทยามากมาย อาทิ ละครสตรเมืองพาราณสี จำหลักนกยูงขาวที่อุทยานไฟ เมืองเชียงรุ่ง (จีน) และปรากฏในจำหลักของปราสาทบายน (กัมพูชา) และบุโรพุทโธ (อินโดนีเซีย)

องค์ประกอบที่ 2 ภาษาของนิทานพื้นบ้านเป็นกุญแจสำคัญการเผยแผ่พุทธศาสนาและสร้างพุทธศาสนิกชนที่ดี

ข้อ	รายละเอียดข้อกระทงคำถาม	น้ำหนัก
29	ลิเก “หมอลำ” ทุกประเภทเป็นกลไกการอนุรักษ์ให้นิทานพื้นบ้านคงอยู่เพราะผู้แสดงตกแต่งด้านทางภาษาถิ่น จึงสามารถถ่ายทอดความหมายได้กินใจผู้ฟัง	.630
64	พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา) เป็นปรัชญา/คำสอนหลักของศาสนาผี-พราหมณ์-พุทธ-คริสต์-อิสลาม ฉะนั้นนิทานพื้นบ้านที่ใช้ภาษาพูดในเทคนิคการถ่ายทอด จึงเป็นอิทธิพลปลูกฝังพฤติกรรมดีแก่คนไทยและลาว	.611

ข้อ	รายละเอียดข้อกระทงคำถาม	น้ำหนัก
23	การศึกษานิทานพื้นบ้านทำให้เราเข้าใจที่มาและความสัมพันธ์ของผี-พราหมณ์-ฮินดู-พุทธ, ฮินดู-อิสลามและผี-พราหมณ์-พุทธในประเทศกัมพูชา สปป.ลาว เวียดนาม พม่า จีนและไทย	.608
65	นิทานพื้นบ้านสะท้อนความงดงามของภาษาถิ่นสะท้อนความงดงามของภาษาถิ่นและระบบนิเวศของแต่ละชนชาติ ฉะนั้นชื่อและการเดินเรื่องเดียวกัน แต่ต่างภาษากัน จึงตั้งชื่อต่างกัน	.602
36	นิทานพื้นบ้านหลายเรื่องเจตนาชี้ให้เห็นกฎแห่งกรรมและวิถีสงสารแห่งปฏิเสธอุปบาทเพื่อสอนธรรมะแห่งการครองเรือน	.581
24	นิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่แทรกสาระวิถีชีวิตที่ต่างกันระหว่างคนโลกมนุษย์กับเทพบนสวรรค์จึงจำเป็นต้องมีพิธีบูชาญ	.572
38	“ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นปรัชญาพุทธศาสนาที่แทรกอยู่ในส่วนใหญ่ของนิทานพื้นบ้าน	.560
22	ลัทธินับถือผี (สัตว์และบรรพบุรุษ) กลายเป็นกลไกเดินเรื่องเชื่อมโยงภพชาติโดยเฉพาะบุพเพสันนิวาสมีนัยสำคัญก่อนการเปลี่ยนเป็นพราหมณ์และพุทธตามลำดับ	.524
7	นิทานพื้นบ้านของชนชาติตามลุ่มแม่น้ำโขง (จีน พม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม)สะท้อนวิวัฒนาการศาสนา :ผี – พราหมณ์ – พุทธ โดยมีนัยสำคัญเรื่องภพและชาติ	.516
1	คัมภีร์ฮีด 12 คอง 14 ของพระธาตุพนม มีนัยสำคัญสอนพุทธศาสนาผ่านภาษาถิ่น นิเวศวิทยาวัฒนธรรมและนิทานพื้นบ้าน	.516
35	“ตมทา”คือเหตุสำคัญของความทุกข์ (ระบุไว้ในบทพระอภิธรรมปิฎก) มีอิทธิพลให้นิทานพื้นบ้านหลายเรื่องต้องผูกตัวละครเป็นเมียน้อยเมียหลวงเคียดแค้นพยาบาทกันหลายภพชาติ	.512
44	เมืองบาดาล (มรุกขนคร) เป็นฉากแสดงระบบนิเวศของแม่น้ำโขงจาก จีน-พม่า-ลาว-ไทย-เขมร-เวียดนาม อันสะท้อนตัวละครพญานาคในอดีตชาติมาเกิดในชาตินี้เพราะจำศีลบำเพ็ญเพียรในพุทธศาสนา	.508
55	ฉาก “การเสียชีวิต” ให้ของลอยทวนน้ำ ถูกแทรกไว้ในนิทานพื้นบ้านหลายเรื่อง เพราะอิทธิพลพุทธประวัติของพระตถาคต	.501

นิทานพื้นบ้านในองค์ประกอบนี้มีค่าไอเกนมาตรฐาน อาทิเรื่องจำปาสี่ต้น ผีตาแฮก บัณฑิต-เนียงเขมา ผาแดง-นางไอ่ และสุวรรณสาม มีค่าไอเกนเท่ากับ 0.540, 0.700, 0.512, 0.654 และ 0.512 ตามลำดับ มีจุดเด่นด้านภาษาในนิทาน อันเป็นภาษาเฉพาะที่ถ่ายทอดได้ทั้งภาษามคธ บาลี สันสกฤต ไทยและกัมพูชา ซึ่งสอดคล้องกับภาษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หากศาสนาคงอยู่นิทานพื้นบ้านก็มีความหมาย และสร้างสรรค์วัฒนธรรมและความมั่นคง หากนิทานพื้นบ้านคงอยู่และเป็นที่ยอมรับรวมถึงบางส่วนกลายเป็นจารีตในการปกครอง ศาสนาก็จะมีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นศาสตร์เหนือการปกครอง

องค์ประกอบที่ 3 นิทานพื้นบ้านสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ข้อ	รายละเอียดข้อกระทงคำถาม	น้ำหนัก
62	ระบบศาสนาผี-พราหมณ์-พุทธ ในบางชุมชนต้องล่มสลายเพราะความกลัวไสยศาสตร์และหันไปนับถือศาสนาคริสต์หรืออิสลามแทน แต่ยังรักษาวัดละครนิทานเดิมไว้แต่ปรุงแต่งให้เหมาะกับศาสนาใหม่	.665
70	นิทานพื้นบ้านพระทอง-นางนาค สะท้อนถึงยุคน้ำท่วมโลก (8,000 ปี) ที่น้ำทะเลเอ่อเข้าแม่น้ำโขง พญานาคจึงเป็นตัวละครเอก	.636
69	ในยุคก่อนพุทธกาล (ก่อน 4,000 ปี)ผู้หญิงเป็นใหญ่ทางการปกครองและถูกเชิญวิญญาณสถิตยในปราสาทสมัย ศ.16 - 18จึงมีนิทานพื้นบ้านมากมายที่กำหนดให้หญิงอยู่เฝ้าปราสาท	.602

ข้อ	รายละเอียดข้อกระทงคำถาม	น้ำหนัก
50	กลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มแม่น้ำโขง แม้ต่างศาสนากันแต่ก็ใช้ระบบนิเวศแต่ละประเทศที่เคยอยู่เคยอพยพหนีมาเป็นฉากและตัวละครนิทานพื้นบ้าน อาทิ มุสลิมนำเรื่องจากลิกเคมมารมาเล่ามุขปาฐะ ฯลฯ	.597
46	ชนเผ่าตระกูลไทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย นิยมนิทานพระ สุธน-มโนห์รา ส่วนชนชาติทมิฬในอินเดียใต้และอินโดนีเซียใช้ภาษาสันสกฤตเล่าบางตอนเป็นเรื่อง สกุนตลา ด้วยอิทธิพลศาสนาพราหมณ์	.596
66	ลุ่มน้ำแม่โขง คนส่วนใหญ่นับถือพุทธและเป็นชนชาติไท-ลาว ฉะนั้นการคงอยู่ของจารีต ฮีต 12 คอง 14 จึงมีอิทธิพลประกอบให้นิทานพื้นบ้านคงอยู่	.583
41	“ภูเขาและแม่น้ำ” มีนัยสำคัญในการแบ่งเขตประเทศหรือการปกครอง จึงมักกำหนดให้ตัวละครเอกตายแล้วเป็นแม่น้ำและภูเขา (เช่น นิทานเรื่องบาเจียง-นางมะโรง ,จำปาสีตันหรือพระรถเมรี)	.542
52	“นกหรือกิ้งกือ” ฉายภาพการบินสูงจึงถูกแทนตัวละครจากสวรรค์และนิยมให้นกยูงหรือนกเงือกแทนค่านิยม “ผิวเดียวเมียวเดียว” เพื่อการปกครองในหลายประเทศในลุ่มแม่น้ำโขง	.532
56	นิทานพื้นบ้านมีเจตนาสอนเรื่องความอุดมของป่าเขา จึงมีฉากป่าดงดิบ ป่าหิมพานต์ ภูเขานางนอนและเขาไกรลาส ฯลฯ	.516
42	ลำน้ำนานาชาติพันธุ์เช่น แม่น้ำโขง จึงกลายเป็นนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในนิทานเรื่องนางสิบสอง พระทอง-นางนาคหรืออ้ายตะลิกคัก ฯลฯ	.511

นิทานพื้นบ้านในองค์ประกอบนี้มีค่าไอเกนเป็นมาตรฐาน อาทิ เรื่องพระสุธน-มโนห์รา (ค่าไอเกน 0.596) แทนภูมิประเทศที่ชนชาติไทหรือเผ่าไท-กะไดอาศัยอยู่ตั้งแต่อินเดีย (รัฐอัสสัม เมฆกัลยา ตริปุระ อรุณาจัลประเทศ) จีน (กวางสี กวางตง ยูนนาน สิบสองปันนา) เวียดนาม 50% ของประเทศ ประเทศไทยทั้งประเทศ ลาวทั้งประเทศ 30% ในกัมพูชา และเกาะชวาในอินโดนีเซีย นอกจากนี้ ยังแทนภูเขาแม่น้ำในสปป.ลาว

นิทานเรื่องพระรถ-เมรี (ค่าไอเกน 0.557) แทนภูเขาบรรทัดในจ.ชลบุรี ทะเลสาบเขมร (กัมพูชา) พนมกระวาน (กัมพูชา) ส่วนนิทานเรื่องท้าวบาเจียง-นางมะโรง (ค่าไอเกน 0.510) แทนภูเขาเจียง (สปป.ลาว) ภูมะโรง (สปป.ลาว) และน้ำตกห้วยจำปี (สปป.ลาว)

นิทานเรื่องพระทอง-นางนาค (ค่าไอเกน 0.511) แทนแม่น้ำโขงและทะเลสาบเขมร

องค์ประกอบที่ 4 นิทานพื้นบ้านและคติชนวิทยาสัมพันธ์กับการตีความทางวัฒนธรรม

ข้อ	รายละเอียดข้อกระทงคำถาม	น้ำหนัก
17	“กามตันหา” ในพระราชวังถูกปรากฏภาพฉายในนิทานพื้นบ้านเพื่อสอนฆราวาสให้เคารพกฎหมายครอบครัว เช่น เรื่องจำปาสีตันและผีตาแฮก ฯลฯ	.700
39	นิทานพื้นบ้านหลายเรื่องสะท้อนวิวัฒนาการมนุษย์ เช่น มนุษย์ยุคหินเก่า (10,000 ปี) ในเรื่องอ้าย 7 หวด 7 ไหล่ตำนานทุ่งไหหิน (ลาว) หรือไม้กลายเป็นหิน (ไทย)	.575
12	ภาษาขอม-ลาว-บาลี มีอิทธิพลในการตั้งชื่อตัวละครและสถานที่ เพื่อสร้างคติชนให้ประชาชนจดจำชาดกศาสนาและภูมิเฝ้าชื่อบ้านนามเมืองของตน	.555
28	ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ใช้ระบบนิเวศและภาษาแบ่งประเภทชุมชน 3 ระบบคือราบลุ่ม เขิงเขา และยอดเขา จึงนิยมผูกเรื่องในนิทานจำแนกคน (ตัวละคร) 3 ชั้นหรือ3โลก (สวรรค์ มนุษย์ สัตว์)	.549
2	“ครุฑยุคนาค” เป็นคติชนที่แฝงอยู่ในตำนานบุญบั้งไฟของไทยอีสานและลาว มาหลายชั่วอายุคน	.521

ข้อ	รายละเอียดข้อกระทงคำถาม	น้ำหนัก
54	ทุกศาสนาสอนว่า “กาย” มี 4 ธาตุดินใหญ่ที่สุด เปรียบได้กับแม่ธรณี อันเป็นที่มาของนิทานเรื่องนางผมหมอม เพื่อชี้ความสำคัญของการฝึกจิตในกรรมฐาน 5 คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง	.520
31	เลข “7” ถูกกำหนดเป็นเวลาการทำสมาธิของตัวละครเอกในนิทานพื้นบ้าน ตามพุทธวจนะของพระศาสดาเจ้าที่ผู้บรรลุลิขิตกำหนด 7 วัน 7 เดือน 7 ปี 7 ชาติ ฯลฯ	.500
11	พญาแถนถูกกำหนดเป็นตัวละครในนิทานพื้นบ้านภายใต้ระบบนิเวศของเดียนเบียนฟู อันเป็นจุดเริ่มต้นนิทานปู่เยอ-ย่าเยอ (ลาว) พญาคันคาก (ไทยอีสาน)	.500

นิทานพื้นบ้านในองค์ประกอบนี้ มีนัยสำคัญทางคติชน เพราะมีค่าไอเกนได้มาตรฐาน ดังนี้ เรื่องจำปาสีตัน (ค่าไอเกน 0.540) ผีตาแฮก (ค่าไอเกน 0.700) ผาแดง-นางไอ่ (ค่าไอเกน 0.654) นางผมหมอม (ค่าไอเกน 0.622) พระสุธน-มโนห์รา (ค่าไอเกน 0.601) ปู่เยอ-ย่าเยอ (ค่าไอเกน 0.500) และพญาคันคาก (ค่าไอเกน 0.654) นิทานดังกล่าวล้วนขมวดปมสำคัญเรื่อง “กาม” และ “ตัณหา” อันเป็นเหตุหรือสมุทัยในอริยสัจ 4 ในพุทธศาสนา

อภิปรายผล

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง นิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับมิติการตีความทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี ผู้วิจัยอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. จากการสังเคราะห์บทสัมภาษณ์ แล้วคัดสรรบทสัมภาษณ์ตามมิติของเวลา สถานที่ และบุคคล สอบทานและสังเคราะห์บทสัมภาษณ์ทำเป็นข้อความที่มีความหมายแฝงเชิงค่านิยม และจารีต 50 ประเด็น และเน้นการพรรณนาเชิงลึก ได้นิทานพื้นบ้าน 15 เรื่อง ได้แก่ 1) พระสุธน-มโนห์รา 2) พระรถ-เมรี 3) นางสิบสอง 4) จำปาสีตัน 5) นางผมหมอม 6) พระทอง-นางนาค 7) ผาแดง-นางไอ่ 8) ท้าวบาเจียง-นางมะโรง 9) ผีตาแฮก 10) ความกตัญญู: อ้ายบุญทิ้ง 11) ภาพเกษ 12) แม่หมากคำ 13) ปู่เยอ-ย่าเยอ 14) บัณฑิต-เนียงเขมา 15) สุวรรณสาม

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของนิทานพื้นบ้าน ดังนี้

2.1 สืบห่านิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีในพุทธศาสนสถาน: แม้นิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีนั้นเรื่อง พระสุธน-มโนห์ราเป็นที่นิยมมาก แต่พบว่านิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดง-นางไอ่ มีค่าไอเกนสูงที่สุดในองค์ประกอบนี้ คือ เท่ากับ 0.654 เพราะเป็นนิทานพื้นบ้านที่ถูกถ่ายทอดเป็นคติชนวิทยา ได้แก่ ละคร ขบวนรำพื้นบ้าน สื่อดิจิทัล และประติมากรรมรูปคางคกขนาดใหญ่ที่เทศบาลเมืองยโสธร สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นของลาวที่ว่า (ประเด็นข้อ 47)

“...เทคโนโลยีบุญบังไฟเป็นประเพณีที่คงอยู่คู่กับนิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดงนางไอ่และเรื่องพญาคันคาก แปลว่าคางคก ปกครองเมืองขมพู มีเมืองบริวารจำนวนมาก ประชาชนจำนวนมากมาครวระพญาคันคากจนลืมพญาแถน (พระอินทร์) ท่านจึงโกรธและไม่ส่งน้ำฝนให้ไร่นา...” (นายสุลิจัก แสงทอง, 2559)

2.2 ภาษาของนิทานพื้นบ้านเป็นกุญแจสำคัญการเผยแผ่พุทธศาสนาและสร้างพุทธศาสนิกชนที่ดี: จุดเด่นด้านภาษาในนิทาน อันเป็นภาษาเฉพาะที่ถ่ายทอดได้ทั้งภาษามคร บาลี สันสกฤต ไทยและกัมพูชา ซึ่งสอดคล้องกับภาษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หากศาสนาคงอยู่นิทานพื้นบ้านก็มีความหมาย และสร้างสรรค์วัฒนธรรมและความมั่นคง หากนิทานพื้นบ้านคงอยู่และเป็นที่ยอมรับถึงบางส่วนกลายเป็นจารีตในการปกครอง ศาสนาก็จะมีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นศาสตร์เหนือการปกครอง

2.3 นิทานพื้นบ้านสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม: นิทานพื้นบ้านมีความสำคัญและสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมดังปรากฏชื่อภูเขา แม่น้ำ และสถานที่ธรรมชาติที่สำคัญหลายแห่งในดินแดนสุวรรณภูมิและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั่นคือการอนุรักษ์แหล่งน้ำ ภูเขาทั้งหลาย ต้องอาศัยนิทานพื้นบ้านเพราะมักนำเสนอด้วยภาษาพูด อันมีลักษณะพิเศษกว่าภาษาเขียน คือ ประดิษฐ์คำหรือวลีให้สอดคล้องกับภาพประจำเผ่าพันธุ์ต่างๆ และแพร่กระจายหรือสร้างค่านิยมได้ดีกว่าภาษาเขียน

2.4 นิทานพื้นบ้านและคติชนวิทยาสัมพันธ์กับการตีความทางวัฒนธรรม: การเล่านิทานเป็นมุขปาฐะและเป็นศิลปะการใช้ภาษาที่สร้างความเชื่อและทำให้ความใสใจในพุทธศาสนา รวมถึงการตีความทางวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีรากเหง้ามาจากพุทธศาสนาและลัทธิโบราณ วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม (Growth) ใน 3 มิติ คือ 1) วิถีชีวิต 2) ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ศาสนา และ 3) สัญลักษณ์ ฉะนั้น ความคงอยู่ของนิทานพื้นบ้านจะมีผลต่อเนื่องกับความคงอยู่ของพุทธศาสนา อีกทั้งทำให้เราสามารถสร้างพุทธศาสนิกชนที่ดีแก่สังคม การสอนศาสนาที่เรียบง่ายและเข้าถึงประชาชนได้เร็ว คือการตีความความหมายข้อธรรมคำสอนของศาสนาผ่านภาษาและตัวละครในนิทานพื้นบ้าน เช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องผีตาแฮกมีการท้าวความจากเมียหลวงและเมียน้อยที่ขาดหิริโอตปปะจองล้างจองผลาญกันหลายชาติเพราะกามตัณหา จึงหนีกฎแห่งกรรมไม่พ้น เมียหลวงต้องกลายเป็นยักษ์และเป็นผีตาแฮกยืนตากแดดกลางทุ่งนา นั่นคือ นิทานพื้นบ้านเป็นกุญแจสำคัญในการตีความความหมายทางวัฒนธรรมทั้ง 3 มิติดังกล่าว แล้วจะนำพาผู้คนเข้าถึงคำสอนของพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป/ข้อเสนอแนะ

นิทานพื้นบ้าน พระสุธน-มโนห์รา พระรถ-เมรี นางสิบสอง จำปาสีตัน นางผมหอม พระทอง-นางนาค ผาแดง-นางไอ่ ท้าวบาเจียง-นางมะโรง ผีตาแฮก อ้ายบุญทิ้ง กาฟเกษแม่หมาดำ ปู่เยอ-ย่าเยอ บัณทิต-เนียงเขมา และสุวรรณสาม เป็นนิทานร่วมสมัยร่วมนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในดินแดนสุวรรณภูมิและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ต่างก็เป็นนิทานส่วนเหตุและส่วนขยายของเรื่องพระสุธน-มโนห์รา ซึ่งมีกระแสนิยมและสะท้อนคติชนวิทยาตั้งแต่ดินแดนสิบสองปันนา (จีน) ชนชาติไทตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย (อินเดีย) ไทใหญ่

รัฐฉาน (เมียนมาร์) หลวงพะบาง (สปป.ลาว) ทุกจังหวัดของประเทศไทย (ไทย) บริเวณรอบทะเลสาบเขมร (กัมพูชา) เผ่าไทดำ-แดง (เวียดนาม) และชนชาติชวา (อินโดนีเซีย) การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านที่คงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานร่วมพันกว่าปี มักจะเป็นนิทานประเภทที่วางโครงเรื่องอ้างอิงความเชื่อทางศาสนา อาทิ กลุ่มชนหรือคติชนตามอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใช้นิทานตามปรัชญาพุทธศาสนา ได้แก่ ปู่เยอ-ย่าเยอ นางสิบสอง และพระสุธน-มโนห์รา มีร่องรอยปรากฏไว้ในแหล่งโบราณคดีมรดกโลกหลวงพะบาง (สปป.ลาว) นครวัดนครธม (กัมพูชา) เป็นต้น นั่นคือ นิทานพื้นบ้านจะมีความสำคัญและสัมพันธ์กับมิติการตีความทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี ซึ่งนิทานพื้นบ้านที่ถูกคัดสรรทั้ง 15 เรื่องนี้มีความสัมพันธ์กับมิติการตีความทางวัฒนธรรม ค่าไอเคนเท่ากับ 1.002 นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ค่าไอเคนเท่ากับ 1.067 แหล่งโบราณคดีค่าไอเคนเท่ากับ 42.708 และภาษาของนิทานพื้นบ้านเป็นกุญแจสำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนาและสร้างพุทธศาสนิกชนที่ดีแก่ภูมิภาค ค่าไอเคนเท่ากับ 1.169 การวิจัยเรื่อง นิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับมิติการตีความทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี มีหลักการและความเป็นมาว่านิทานพื้นบ้านถูกมองข้ามความสำคัญ เพราะวิถีชีวิตคนดำเนินตามสังคมยุคดิจิทัลและอุตสาหกรรมคนส่วนใหญ่มีความเร่งรีบนับถือและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์คำสอนของพุทธศาสนาน้อย อาชญากรรมต่างๆจึงมีมากขึ้น หากพื้นพูนิทานพื้นบ้านไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้กลายเป็นสื่อที่มีคุณค่าและมีค่านิยม ก็จะทำให้คนไทยส่วนใหญ่หันไปเรียนรู้พุทธศาสนามากขึ้น เพราะนิทานพื้นบ้านมีความเป็นมาจากศาสนา ผู้วิจัยจึงขอเสนอว่า การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาข้อธรรมจากนิทานพื้นบ้านแต่ละเรื่อง และทำหนังสือแบบเรียนแจกเด็กประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในโรงเรียนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2516). คติชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยฯ.
- นายสุลิจัก แสงทอง. (15 ตุลาคม 2559). เทคโนโลยีบุญบังไฟและนิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดงนางไอ่. (ธิติมา พนมเสริฐ, ผู้สัมภาษณ์)
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. (2599). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก.
- พิพัฒน์ ประเสริฐสังข์. (2557). ลักษณะการนำเสนอและบทสะท้อนสังคมวัฒนธรรมในวรรณกรรมชาดกพื้นบ้านอีสานของพระอริยานุวัตรเขมจารี. ใน วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รัตนพล ชื่นคำ และคณะ. (2560). นิทานเรื่องนางสิบสอง-พระรถเมรี: การถ่ายทอดเรื่องเล่าพื้นบ้านในอากเนย์. ใน การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่

- 55 วันที่ 31 มกราคม - 3 กุมภาพันธ์ 2560 ภาควิชาวรรณกรรม สาขามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2548). คติชนกับคนไทย-ไท. รวมบทความทางด้านคติชนวิทยาในบริบททางสังคม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2564). โนราภาคใต้ได้จากภาคกลาง ต้นทางไม่ใช่ในภาคใต้. เรียกใช้เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://www.matichonweekly.com/magazine-column/sujit-wongthes/page/3>
- อนุกุล ต้นสุพล. (2016). นิเวศวิทยาวัฒนธรรม: ภัยจากการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(1), 193-221.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2559). นิทานพระรถ-เมรี ในวรรณกรรมพื้นบ้าน: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- อรัญญา แสนสระ และนันทญา มหาจันทร์. (2561). นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 7(1), 53-66.
- Thompson, S. (1977). The Folktale. London: University of California Press.